

Mikszáth Kálmán (1847-1910)

71. *A Tót atyafiak* és *A jó palócok* újszerű parasztábrázolását jellemezze legalább két novella alapján!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMÉK

- Mikszáth a Jókai-hagyomány folytatója, de kiszűri, ami annál idejétmúltan romantikus, azt teszi fő prózaszervező elvvé, ami Jókainál másodlagos: az epizódelemeket, az életképet és legfőképpen az anekdotát
- az anekdota szerepeltetése meghatározza a műfajválasztást; a legértékesebbek kisepikai alkotásai, novellái, melyeknek középpontjában egy-egy hosszabb-rövidebb anekdota áll, ezért szerkesztésmódját tekintve nincs szigorú zárt kompozíció, regényei is többnyire anekdoták laza füzérének hatnak
- stílusa így az élőbeszéd imitációján alapul, nyelvében eltávolodik a romantika pátozától, de távol áll tőle a naturalizmus egyszerű beszédmódja is; vonzódik a népnyelv fordulataihoz is (közlésmódok, népi bölcsességek)
- láthatjuk, hogy az író szakítani kíván a romantika teremtette szépprózával, de mégis írói indulásának középpontjában a romantikus bájjal illetett felvidéki parasztság áll; ez a társadalmi réteg még mentes a „modern” társadalom erkölcsi romlottságától, parasztjai hamiskásak, érző szívű, tiszta lelkű emberek, mindemellett furfangosak, okosak is, már nemcsak mellékszereplőként, hanem főszereplőként lépnek fel
- a csavaros eszű parasztok bemutatására jó példaként szolgálhat a *Jasztwabék pusztulása* című novella: az agyafúrt csendőr, Gerde István és a hírhedt tót haramia küzdelme jelenik meg a műben, a csendbiztos a babona erejével győzi le vetélytársát; a furmányos csel hatására a haramia bevallja minden bűnét, helyreáll a rend, a biztonság
- *A jó palócok*ban is visszaköszönnek a már fentebb említettek, ott is találkozhatunk a bűn és bűnhődés viszonyának ábrázolásával, amely balladisztikus sejtlemességet bocsát a kötet darabjaira
- így van ez a *Szűcs Pali szerencséje* című történetben is: a korábban korhely, de az elbeszélés jelenére megjavult Szűcs Pali Bede Erzsike kezét meggy megkérni Gózonba, útközben egy négylevelű lóherét talál, mely sejteti, hogy szerencse éri a közeljövőben (hiedelmek jelenléte); így is lesz, saját piros jegykendője helyébe megkapja Erzsikéét, hazafelé azonban megünnepeli sikereit, de ismét olyan sok bort ivott, hogy felébredésekor semmire sem emlékszik
- ennél a novellánál is találkozunk a befejezés misztikusságával: Pali felébredésekor a piros kendőjét pillantotta meg, melyet Erzsikénél hagyott tegnap, s arra gondolt, talán nem is járt ő Gózonban, csak álom volt az egész; a bűn és bűnhődés motívuma egyértelmű, a korhelykedés miatt el kell veszítenie Bede Erzsikét
- a mikszáthi parasztábrázolás további jellemzői: a parasztok hűségesek uraikhoz, nem láznak ellenük, erkölcsileg viszont fölérnek emelkednek; a tót szereplők esetén olyan jellemváltozást mutat be az író, ami hirtelen következik be, s a személyiség olyan ellenkező oldalaira világít rá, amelyek eddig rejtve voltak, így a szereplők hallgatása, mogorvasága mögött mély emberi érzések lappanganak

72. *A Beszterce ostroma* című Mikszáth-regény elemzésével mutassa be a magyar Don Quijote alakját!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMÉK

- a regény az író középső pályaszakaszának termése, ami az **1882-1900** közötti időszakra esik, ekkor Mikszáthot a történelmi viszonylagosság foglalkoztatta, oka abban rejlett, hogy minden korábbi, stabil értékrend kétségessé vált; regényében arra keresi a választ, hogy milyen új értékrendszer kerülhet a régi, romantikus, világmegváltó ember ideáljának a helyébe, mely letűnik a boldog békeidőkkel együtt
- már a történet kezdetén találkozhatunk a megszokott anekdotikus hanggal, babonás hiedelmekkel: nem is elsősorban a környezet, hanem a népmesékbe illő hiedelemvilág kerül bemutatásra a kezdő képekben; kiderül a helyszínről, hogy Nedec vára a Habsburgok várromboló törvényei elől azért menekült meg a kuruc szabadságharc után, mert kastyúként tüntették fel, bár vár volt, ennek az anekdotának fontos szerepe van abban, hogy előkészítse a főhős színre lépését, és azt az érzetet keltse, hogy ide még a XIX. század nem tolazkodott be
- a főhős, Pongrácz István későn született, Don Quijote-i jellem; számára az idő megállt a XVII. század derekán, hamis illúzióban ringatja magát, a történelem változásait figyelembe se veszi, a régi erkölcsök és hagyományok szerint rendezte az életét; a XX. század hajnalán fejébe vette, hogy érvényesíti feudális nemesi kiváltságait, bandériumot szervezett saját parasztjaiból, vitézi tornákat, hadgyakorlatokat tartott, kinevezte a vármép legtehetségesebb „katonáit”, és a mindennapokat a lovagi élet szertartásainak megfelelően, szigorú szabályok szerint alakította
- így a magyar Don Quijote nyugodtan éli a maga különc, hóbortos életét, mindegyik rásegítenek a vármegye hivatalnokai is, cinkosa az egész vármegye; közte és a cervantesi figura között az a különbség, hogy ez utóbbit világmegváltó tervek fűtik, míg Pongrácz csak a saját boldogságát veszi figyelembe
- a habókos várúrral szemben az író bemutatja a Behenczy bárók erkölcsileg zuhlott, a polgári fejlődés során elszegényedett életét, az élőködővé vált dzsentri típusát, az úri svihákat
- a mű tanulságát Pongrácz karaktere adja meg: feleslegesnek és nevetségesnek mutatkozik a polgári társadalomban, s Mikszáth szatirikusan ábrázolja a főhős téltenségét a számára idegen, ám törvényszerűen létrejövő közegben; az író nem kérdőjelezi meg, hogy a különcök által vallott erkölcsi felfogásra és életelvekre szükség van, léteznek olyan ér-

tékek, melyek nem függvényei az időnek és a világ változásainak, így a tisztesség, a becsület, az erkölcs, a helytállás; a szatirikus látásmódhoz ezért elégikus felhang is társul, s a komikusnak tűnő hangvételt inkább tragikus elemek szövik át

73. A Noszty fiú esete Tóth Marival című regény értelmezésével mutassa be, hogyan rántja le Mikszáth a leplet a dzsentirről mint a társadalom kártékony résztvevőjéről!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEEK

- Mikszáth Kálmán korábbi műveiben a lecsúszott nemesembert elnéző mosollyal szemlélte, ebben a regényben azonban kemény bírálatot fogalmazott meg, amely összefügghet szemléletének folyamatos elkomorulásával; okult az adott történelmi helyzetből is, már a magyar társadalmi és gazdasági fejlődés kerékkötőjének tartotta ezt a társadalmi osztályt; a meggyőződés kialakulásához az a valós helyzet vezetett, hogy **1905**-ben hatalomváltás történt, a harminc évig kormányzó kormánypártot megdöntötték, és a hatalmukat féltő dzsentrik reakciója folyamatos politikai botrányokba torkollott
- a mű témájával is egy valós történelmi váz szolgált, amit egy akkori újság (*Nagyváradi Napló*) írt meg: egy gazdag birtokos lányt egy dzsentri fiú megszőktette, házasságkötésükre is majdnem sor került
- a végső konklúzió hosszú történetek, már-már külön novellák sorából tárul az olvasó elé, ezek az epizódok elősegítik, hogy a főhős, a csélcsep dzsentri hozományvadász motivációit megismerhessük, így érkezünk meg az utolsó „felvonáshoz”, ami Noszty Feri bukását okozza
- a kiszemelt nő a gazdag, Amerikából Magyarországra visszatelepült Tóth Mihály lánya, Tóth Mari, akit Mikszáth a romantikus jellemábrázolás kellékeivel rajzol meg: szerelmes leány, naiva, aki érzékeny, bájos, gyönyörű, tiszta teremtés, őszinte érzelmekkel, magas erkölcsi tartással, ám van egy rögeszméje, miszerint ő csúnya, és a férfiak csak a vagyona miatt rajongják körül, ez okozza a nehézséget a haszonleső Noszty fiúnak, ezért folyamodik fondorlathoz
- Tóth Marival szemben áll a léha, korhely, erkölcstelen, cinikus Noszty Feri, aki így a dzsentri mintapéldája is lehet, ő az úri svihák megformálója: a szenvedélyes kártyajátékos, könyöklő, rokonok közbenjárásával érvényesülő szélhámos, Mikszáth társadalomkritikájának közvetítője a végkifejletben elbukik, de hamar megvigasztalja magát: „*Csak egészség legyen, és egy kis tűrhető kártyajáték*”
- Tóth Mihály az egyetlen ember, aki szembeszáll a dzsentrivel, nem alkudozik vele, a polgári átalakulás küzdő hőse is lehetne – aki a társadalmi átalakulás kerékkötőjét látja Nosztyban –, ha nem állna távol tőle a politizálás; példaként szolgálhatna a kor társadalmának, hisz alulról indult, anyagi jólétét tisztességes kétkezi munkájával teremtette meg, de példakép nem lehet, mert nem vesz részt a közügyekben, méltatlannak érzi saját erkölcsi tartásához; így csak a magánéletben érvényesül kemény erkölcsi tartása, a közéleti visszásságokat érintetlenül hagyja; így ő sem feltétlenül segíti elő a polgári átalakulást Magyarországon

Stendhal (1783-1842)

74. A Vörös és fekete című regény elemzésén keresztül mutassa be a főhős felemelkedését és bukását a tartuffe-i álarc megrajzolásával!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEEK

- Stendhal jelentősége a regényfejlődés több évszázados ívében kétségtelen, ezzel a művével ő teremtette meg az analitikus, más néven lélektani regényt; művészettörténeti szempontból értékelve a művet, nem beszélhetünk tisztán realista alkotásról, mert a romantikus jegyek még kísértének egy-egy szereplő esetében, a hősök folyamatos konfliktusokba kerülnek a külső valós világgal, ugyanakkor az alkotás hű karképet fest a korabeli francia társadalomról, erre az alcím is utalhat: *Krónika 1830-ból*
- a realizmus művészeti sajátosságainak tekinthető a hiteles társadalomábrázolás, a kritika közvetítése, ezek a jegyek itt is kimutathatók
- a cím is sugall némi közösségi mondanivalót, bár rendkívül szimbolikus, rejtélyes módon: a feltörekvő ifjak társadalmi érvényesülésének két útját, a katonaságot (vörös) és a papi pályát (fekete) mutatja fel, de a rulett két színét is jelképezhetik a címszereplő szavak, és így az élet kiszámíthatatlanságát szimbolizálják; az előbbi utalás miatt is tartják a művet karrierregénynek, de nem tekinthető tisztán annak, mivel főhőse nem csupán mások által, hanem saját képességei segítségével küzdi fel magát a társadalmi ranglétrán, és végül nem a pozíciót, hanem a bűneitől való megtisztulást választja
- a történet meglehetősen egyszerű képet mutat: egy ács fia, Julien Sorel, jóllehet egyszerű parasztok közt nőtt fel, de a származásából adódó helyzetét nem tartja kielégítőnek, a tehetséges, okos ifjú karrierre vágyik; pártfogóinak és kivételes tehetségének köszönhetően a legmagasabb társadalmi körökbe nyer belépést; de a hatalom, a pompa, a gazdagság megszedíti, így bukása is szükségszerű

- a lélekábrázolás gazdag kelléktárát vonultatja fel Stendhal Julien alakjának megismeréséhez, ezért találkozunk a műben rengeteg belső monológgal, eszmevuttatással, töprengésekkel: az ifjú Sorel pályafutása során magára kényszerít egy tartuffe-i álarcot, jelmeze fordított a moliére-i történethez képest, mivel a jó tulajdonságaira kényszeríti rá az akkori társadalom romlott erkölcsseit: a megvesztegetést, karrierizmust, köpönyegforgatást, így Aragon után „fordított Tartuffe-nek” is nevezhető
- bukása sorsszerű, már a mű elején sejthető, mivel a társadalmi származása miatti kisebbségi érzést soha sem tudja legyőzni, nem asszimilálódhat a „kiválasztottak közösségébe”, mert a jó tulajdonságait, elveit, személyiségét képtelen feladni, magára kényszerített pózai helyett fontosabb az emberi önbecsülése
- az író felismerteti Juliennel életkudarcát, megadja neki a megvilágosodás lehetőségét és erkölcsi kegyelmét, ezt szimbolizálja, hogy a kivégzés előtti hajnalon besüt cellájába a felkelő Nap, tetteiért és erkölcstelenségéért bűnhődnie kell, sorsa a halál; Stendhal konklúziója, hogy 1830-ban a nép gyermekének nem adatik meg a társadalmi felemelkedés

Nyikolaj Vasziljevics Gogol (1809-1852)

75. A *köpönyeg* című mű alapján mutassa be a fantasztikumot mint az epika egyik lehetséges szervezőelemét!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMÉK

- az epikába tartozó művek sajátosságai: a nagy terjedelem, a bonyolult cselekmény, a sok szereplő együttes szerepeltetése, ezen alkotások számára a fantasztikumot a realista irodalomban Gogol hozta el, a művészet igazságszolgáltató eszközeként alkalmazta ezt az esztétikai minőséget
- Gogol testesíti meg az orosz irodalom fénykorának kezdetét, nem véletlen a Dosztojevszkijtől származó gondolat: „Mindannyian Gogol Köpönyegéből bújtunk ki!”
- A *köpönyeg* egy társadalmi rétegről, a kishivatalnokok (csinovnyik) világáról rántja le a leplet, megnyomorított életüket, a hatalmas bürokratikus apparátusnak való kiszolgáltatottságukat szólaltatják meg a csinovnyikokról szóló novellák, regények
- a műben tragikomikussá válik az aprócska cél és az ironikusan felnagyított vágyálmok közötti hatalmas értékkülönbség: egy köpönyeg megvarratása adja Akakij Akakijevics életének értelmét, az értékrend és a világ is eltorzult; a fantasztikus elemek előkészítik a mű fordulattal való lezárását, amely által a világ értékrendje ismételen a helyére billen
- a fantasztikum által szolgáltat igazságot az író a feje tetejére állt világban: a halott Akakij Akakijevics elveszi azon hivatalnokok köpönyegét, akik életét megkeserítették, megnyomorították, a zárlat is éppen olyan furcsa, groteszk, mint maga a történet, hiszen egyszerre érezhető a visszatérő humoros hangnem és a tragikus értékvesztés
- a XX. században újból felbukkan ez az esztétikai minőség: Franz Kafka *Az átváltozás* című írásában is hasonlóan misztikus világ tárul az olvasó elé

Lev Nyikolajevics Tolsztoj (1828-1910)

76. A tolsztojánizmus bemutatását tegye meg Tolsztoj *Ivan Iljics halála* című művének elemzésén keresztül!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMÉK

- Tolsztoj műveiben a hősöknek megadatik az emelkedés és hanyatlás kettőssége
- az író a boldogság kérdésre tényleges választ kívánt adni, etikai-világnézeti elveinek összefoglalója a tolsztojánizmus, mely szigorú kritikát közvetít az embertelen hatalomról és a mögötte meghúzódó hivatalnokokról; erkölcsi tisztaságot hirdet és a „természetes emberhez” való visszatérést, amit már a felvilágosodás filozófiája is megfogalmazott, éppen ezért számára a társadalom legértékesebb tagja az egyszerű dolgozó paraszt, a muzsik
- Tolsztoj világvilágának egyik összefoglaló műve az *Ivan Iljics halála*, melynek szerkezete a következő:
 - az első egységben Ivan Iljics életének halála utáni értékelése és megmértetése jelenik meg, szűkebb és tágabb környezetének reakciója
 - Ivan Iljics élete tárul fel, annak emelkedő szakasza, a karrier csúcspontjái jutása
 - a zuhanás, a szenvedés és a halál ábrázolása
- a mű tételmondata – „*Ivan Iljics élete egyszerű, mindennapi és iszonyú volt*” – utal az egyszerű és mindennapi élet kiábrándító, megnyomorító hatására: Ivan Iljicsnek nincsenek barátai, saját családja is elutasítja, mivel velük is hasonlóképpen viselkedett, mint a hivatalba betérő emberekkel, ridegen, hatalmát érzékeltetve, egyetlen pártfogója akad, aki őszintén szereti, szolgálója, Geraszim, aki jellemével és viselkedésével a tolsztoji nézetek szócsövévé válik
- a főhős életét az elvárások és megszokások alapján alakította ki, magánélete, hivatali pályája az önmagának és a környezetének való megfelelésre épült; amikor ez az életmodell eléri a csúcspontját, fordulat következik; Tolsztoj gro-

teszk ábrázolással mutatja be az előrejutás és bukás kisszerűségét: a létráról mint magaslati pontról leesve Ivan Iljics beüti az oldalát

- a harmadik rész az egyre erősödő szenvedés, a bűnhődés folyamata a kisszerű, helytelen értékrendű életért; Ivan Iljicsnek magának kell rájönnie, hogy rosszul élt, fel kell ismernie az új értékrend fontosságát; a felismeréssel a szöveg feldúsul, minden mozzanat jelképes értelművé is válik, a történések valódi színhelye a lélek lesz; eddig ő ítélkezett mások felett, most egy „felsőbb bíró” jóváhagyásával önmaga felett kell ítélkeznie
- a főszereplő élete végén jön rá, hogy a dolgokat az élők szerint kell intézni, és a szeretet jegyében kell élni, a felismerés egybeesik a halál pillanatával, így a kisregény az evangéliumi tanítás egyik nagyerejű művészi megismétlése a szeretetről és a lélek halhatatlanságáról

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij (1821-1881)

77. **Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című nagyregénye alapján mutassa be a polifonikus szerkesztés lényegét, jelentőségét!**

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEEK

- Dosztojevszkij egy újfajta valóságábrázolás megteremtője, akit további írók, költők követnek; világnézetében – Tolsztojével szemben – minden viszonylagossá válik, megbomlik a korábbi stabil értékrend, ezt kutatják hősei, ezért sok istenkereső hőse is van; a lélekábrázolás kiteljesedése figyelhető meg műveiben, újszerűsége, hogy a tér gyakorlati válik a főhős lelkiállapotának vetületévé
- alakjai gondolataik megszállottjaivá válnak, az általuk képviselt szövegek vitája megteremti a regényformát, az eszmeregényt; ellentétben a tézisregénnyel, az eszme a hősök sajátjává válik, szüntelen változásban, módosulásban van, így nemcsak az eszme irányítja a hősöket, hanem a hősök is alakítják, formálják az eszmét
- Bahtyin szerint a Dosztojevszkij-világkép legjellemzőbb regénytípusa a polifonikus regény, a műfaj is azt fejezi ki, hogy sem az író, sem a főhős nincs birtokában az abszolút igazságnak, minden hős annak csak egy darabját birtokolja, egy-egy válaszlehetőséget jelentenek a felvetett problémára
- a *Bűn és bűnhődés* középpontjában az egyéni szabadság kiteljesítésének gondolata áll: meghaladhatja-e Raszkolnyikov a közönséges embert, és elérheti-e a zseni kategóriáját, ezek a kérdések foglalkoztatják a főhőst; válaszként a szabadság paradoxon tételére a szereplők eszméinek ismertetésével adhatók
- Raszkolnyikov logikai konstrukciójának gyújtópontja (Nietzsche *Zarathustrájához* hasonlóan), hogy osztályozza az embereket:
 - a hangyaboly, a tetűk világa: feladatuk, hogy fenntartsák a létet, hogy sokszorosítsák az embert
 - a napóleonok, a kiváltságos emberek világa, akik mozgatják a világot, akik célt és értelmet adnak a létezésnek, ahhoz, hogy ezt a feladatot betölthessék, túl kell lépniük a konvencionális erkölcsi kereteken, azaz a cél érdekében mindent szabad; Raszkolnyikov gyilkossága szándéka szerint intellektuális gyilkosság, arra irányul, hogy bizonyítsa elméletét, felosztásának létjogosultságát, a logikai konstrukció helytállását
- Luzsin a haszonelvűséget hirdeti, annak önzését, egoizmusát, „*Mindent csak magadnak!*” – mondja, ennek érdekében ölni is szabad, felfogása megerősíti Raszkolnyikovot tette elkövetésében
- Szvidrigaljev nemet mond a világra azzal, hogy akarattal átlép minden erkölcsi korlátot, negatív értelemben van túl jón és rosszon; cselekedetei kiszámíthatatlanok, a jószág és emberi aljasság követhetetlenül váltja egymást tetteiben, nézeteinek logikus következménye az öngyilkosság
- Szonja a rációval adott válaszokkal ellentétben a szív döntését képviseli, a teremtménytudattal ráhagyatkozik a Gondviselőre; mivel elviseli az életet, kívül is marad a történeteken, az evangéliumban talál menedéket
- a válaszok kapcsán Dosztojevszkij kérdése nem az, hogy kinek van igaza, hanem az, hogy kinek van inkább igaza, Szonja válasza éppoly szélsőséges válasz, mint férfitársaié, ám a mérleg nyelve felé billen, mert az ő felfogása kevésbé veszélyes embertársaira nézve
- a regény egyik központi alakja, problémahordozó hőse a vizsgálóbíró, Porfirij, nem a gyilkosságot akarja bizonyítani, hanem az elvet kívánja kikezdeni; alakjában az író az eszményi igazságszolgáltatót rajzolja meg, melynek feladata nem az erőszakra válaszul adott intézményesített erőszak, hanem annak megszüntetése; Dosztojevszkij felfogásában a bűnös erkölcsileg megköveteli a büntetést, az igazságszolgáltatás feladata ennek a folyamatnak az elősegítése
- a regény zárlatában Raszkolnyikov értelmével még mindig tagadja a bűnt, az erkölcsi parancs szerint azonban meghajlik, a logikát szétveti egy az értelemnél erősebb erő, az alázat és a szeretet

Anton Pavlovics Csehov (1860-1904)

78. A *csinovnyik halála* című novellán keresztül ismertesse a csehovi társadalomábrázolás lényegét!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEK

- a novella megújítójaként tekintünk Csehovra, aki kezdő pályaszakaszában írja rövid elbeszéléseit, melyben emberi fonákságokat, nevetséges jelenségeket mutat be, tipikus társadalmi helyzetekre mutat rá
- újító törekvése abban áll, hogy míg a novella sajátja a fordulatos, eseményekben gazdag cselekmény, addig az író figyelme inkább a személyek jelleme felé fordul; sokkal fontosabbá válik a szereplők beszélgetése, gondolkozása, hangulata; figurái átlagemberek, magányos tétova lények; életük unalmas, egyhangú, velük nem történik semmi, ennek az értékrendnek a tragikumát ragadja meg az író
- A *csinovnyik halála* című írás hőse Cserjakov, hagyatéki végrehajtó, személyének és a környezetének bemutatása a gogoli szarkasztikumon, groteszk világon alapul, a kishivatalnok rendes, szélsőségektől mentes mindennapjai tárulnak az olvasó elé; ezt megtöri a váratlan csehovi fordulat, ebben az esetben egy tüsszentés, a komikus hatást fokozza azáltal, hogy ezt az átlagos emberi jelenséget bűnként tünteti fel, mivel Cserjakov előjáróját tüsszentette le, egy főtisztviselőnek okozott akaratlanul kellemetlenséget
- a szolgálékú Cserjakov bocsánatot kér, és az államtanácsos is egy legyintéssel nyugtázza az esetet, bárkivel előfordulhat; ezután lépünk be a csinovnyik lelkivilágába, aki még mindig az eset hatása alatt áll, bűntudat gyötri a történetek kényelmetlensége miatt, a zárlat is tragikomikus, mivel hazatérte után Cserjakov meghal: egy magasabb hivatalnok nemtetszését váltotta ki, valószínűleg ez összeférhetetlen a csinovnyik-lét lényegével
- a megoldás még groteszkebbé válik, mivel a hős elvesztésével nem történik semmi, már másnap egy új hivatalnok dolgozik a helyén, munkáját átvéve, mintha mi sem történt volna, így nem érziünk valódi értékvesztést

79. A drámaiatlan dráma jellegzetes vonásait mutassa be a *Három nővér* című mű elemzése alapján!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEK

- a klasszikus dráma meghatározó esztétikai minősége a tragikum, mely a köznapi mértéken felüli értékek visszavonhatatlan pusztulásából adódik, a XIX. század második felében éppen ez az ember fölötti érték válik kétségessé, ily módon megkérdőjelezhető a tragédia lehetősége is; a kor problémafelvetésére megszületnek a művészi válaszok is: Csehov a széttöredezett írója, akinek tolla nyomán a töredékek immáron nem állnak össze egésszé, a tragikum hiányában a drámák mozgatója a dramaturgia
- a dialógusforma háttérbe szorul, ezért előtérbe kerülnek a köznapiságot jelző egyszerű párbeszéddek, a polgári világ kommunikációképtelenségét, az emberek közötti elidegenedést jelző monológok és az egymás melletti elbeszélések
- háttérbe szorul a jelen idő, mert a szereplők az értékesnek vélt múltban élnek, azt idézik fel, ezért a polgári dráma legjellemzőbb típusa az analitikus dráma, a mozdulatlanság és a mindennapi élet rituáléi uralják a drámát
- a polgári dráma csehovi-ibseni vonulatának sajátossága a kétszinteség: a naturalista szint az elidegenedett világ eseménytelenségét, hétköznapiságát jelzi, a szimbolikus vagy jelképes szint funkciója többféle, jelezheti a szereplők által vágyott értékek világát, értelmezheti a szereplők törekvéseit, a mű konfliktusait, egy központi jelképhez sűrítetheti a naturalista szintet; ez a szimbólum gyakran a művek címében is jelentkezik: *Sirály* (szabadság), *Cseresznyés kert* (régii értékek), *Három nővér* (Moszkva)
- a műbeli idő- és térvizonyok tekintetében a szubjektív idő egy nap, míg az objektív idő három-négy év is lehet: bár bizonyos mozzanatokban jelen van az objektív idő, a meghatározó az élet eseménytelenségét, körköröségét kifejező szubjektív idő, mely azt sugallja, hogy nem változik semmi, a szereplők nem adnak hírt változásokról
- a szereplők kommunikációjában a közhelyes kérdésekre adott közhelyes válaszok valójában a kommunikációképtelenségüket leplezik: önreflexiókat hallunk (monológ), mindenki önmagát szeretné meghatározni, és ez a lázas önmeghatározás lehetetlenné teszi a másik befogadását; a szavak válságát is kifejezve felerősödik a gesztusok szerepe, ezért lesz különösen fontos a megértést és egymásra utaltságot kifejező közös sírás a zárójelenetben
- a szereplők jelleme is közelebb visz a dráma megértéséhez:
 - Olga a múltban él; leszámolt már mindennel, az értékhiányt nem tudja pótolni a hivatali ranglétrán való előrejutás
 - Mása a jelenben él; a férjében, Kuliginban, volt tanárában látott hajdani értékek a mindennapokban elvesztek, felőrlődtek, ezeket az elveszett értékeket vetíti rá Versinyinre, mindvégig tudva e kapcsolat lehetetlenségét
 - Irina a jövőt képviseli; miközben az ő emlékei széptílik meg leginkább a múltat, nála emelkedik jelképesen Moszkva, a jelenből való megváltásként elsőként a szerelmet vallja, plátói szerelemfelfogását vetíti rá Tuzenbachra, a valóság, a hétköznapi azonban semmilyen eszményt nem tűnnek; Tuzenbach halála egyszerre jelzi a valóság brutalitását és a plátói szerelem tévútját
 - kitörési pontként jelenik meg a munka is, mely a polgári világ két jellemzőjét, a szükséglet és az unalmat hivatott száműzni
 - Andrejre a lányok a múltban, a dráma kezdetén is saját reményeiket, kitörési vágyaikat vetítették, a férfi a tudás

révén való felemelkedés lehetőségét jelképezi; kudarca részint a tehetség hiánya, részint a rosszul megválasztott életcél, részint a rossz házasság következménye

- Szoljonij saját ürességét, kiégettségét, illúziótlanágát démoni módon vetíti rá környezetére, jelezve azt is, hogy a tudatos önpusztítás egyúttal a környezet pusztításával is jár
- a hősök közös tulajdonsága az életintenzitás hiánya, ám Csehov azt is bemutatja, hogy mi van azzal, akiben megvan: Natalja Ivanovna az egyetlen, aki irányítani képes a sorsát, ám ez az életintenzitás ellenszenvesebb, mint a többiek látszólagos tehetetlensége, alakjában a közepszer, az alantasság és érzéketlenség terrorját és győzelmét mutatja be, amivel szemben mindenfajta érték, érzékenység tehetetlen
- a konvencionális Csehov-kép egyértelmű: művészete a víz alatti áramlás művészete, a felszínen látszólag nem történik semmi, a hétköznapiság uralkodik, a valódi konfliktusok a szereplők belső világában zajlanak le; a csehovi hősök magányos bolygókként keringenek egymás körül, egymás közelségére, a kölcsönös megértésre vágyva, anélkül azonban, hogy az sikerülne; Csehov művei drámaiatlan drámák, a nyílt konfliktusok hiányoznak belőlük

Henrik Ibsen (1828-1906)

80. Értékelje *A vadkacsa* című mű szereplőinek valósághoz való viszonyát!

LEHETSÉGES TARTALMI ELEMEEK

- Ibsen világképének hátterében a pozitívizmus, az átöröklés, a biológiai determinizmus, a megváltozott férfi-nő kapcsolat, azaz a hagyományos polgári értékek válsága áll; Ibsen a polgári világ álságának és válságának kifejezője, miközben fenntartásait fogalmazza meg az egyoldalú ítélkezés képviselőivel szemben, akik önmaguk véleményét az igazsággal azonosítják, élethazugságok leleplezője, miközben tudja az illúziók és élethazugságok megtartó erejét is; drámáinak többsége analitikus dráma, a múltban elkövetett vétség fokozatos felelevenítése
- műveinek általános jellemzője, hogy már a darab kezdetén minden megtörtént, ezt követően tárul fel a dialógusokban a múlt, így a párbeszéd kétirányúak, a megtörtént eseményeket és az új történéseket is közvetítik
- a szereplőkről csak közvetlen jellemzést ad, ekképpen a hősök minden megjegyzése, gesztusa, szava felértékelődik; mindezt átöleli a jelképes kifejezőmód, maga a cselekmény egy szimbólum többféle jelentése köré szerveződik
- központi témája az egész életet átölelő élethazugságok problémája, az emberek önámító szerepjátéka; a mű jelkép-rendszere központjában a vadkacsa áll, amely a régi élet többértelmű attribútuma: a szabadságé, a tisztességes életé, valójában a nagy élethazugságok megtestesítője
- Hjalmar fényképészként tevékenykedik, azt gondolja, hogy a családot ő maga tartja el, miközben egy nagy találmány megvalósításán dolgozik, minderről szó sincs, hősiünk visszavonul a problémáktól, a világtól, és egy zseni tudós képében tetszeleg; egész környezete kiszolgálja, táplálja öncsalását
- Ibsen más szálon is bemutatja az önámítás betegségét: az ifjú Gregers Werle egyedül éli mindennapjait egy telepen, mivel sohasem tudja megbocsátani apja erkölcstelenségét, az öreg Ekdal tönkretételét, továbbá azt sem, hogy Gina, Hjalmar felesége, az öreg Werle szeretője volt, aki a megesett lányt erkölcstelenül az éretlen Hjalmarhoz adta feleségül; a megszületett gyerekekről, Hedvigről – aki valójában az öreg Gregers gyermeke – Hjalmar azt hiszi, hogy a sajátja; így fonódik össze a két család története
- Gregers jellemzése során meg kell említeni, hogy világmegváltó szándékok, népboldogító tettek fűtik: a hazugságok bevallása, az őszinteség; az ő felfogásában az igazság a boldogság forrása; a vadkacsa számára a család bűnös életét jelképezi
- Hjalmar elutasítja feleségét, gyermekét, összeomlik a család addigi élete, ennek a lavínának válik áldozatává Hedvig, aki tisztességes, őszinte és becsületes az önámítók seregében, ő vállalja a tettekért a bűnhődést, önmagát áldozza fel, ezzel újabb lehetőséget ad Hjalmarnak a hazugságokra, aki a szenvedő apa képében tetszeleg
- egyedül az öreg Werle és Sörbyné képes túljutni a múlton és kilépni az élethazugságokból: a múltat megvallva kezdenek új életet
- a mű végén azt tapasztalhatjuk, hogy semmi nem változik, a mű konklúziója kissé groteszk, mivel a hazugságoknál a színtiszta igazság még elviselhetetlenebb, ezért az embereket nem szabad akarattal ellenére boldogítani, vagyis az öncsalatás állapotából mindenkinek magának kell megtalálnia a kiutat